

**Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети, К.Токтомаматов
атындагы Эл аралык университети жана
Кыргызстан Эл аралык университети**

Д 12.20.614 Диссертациялык кенешинин №16- протоколуна көчүрмө

Жалал-Абад шаары

21-декабрь, 2021-ж.

Катышкандар:

Диссертациялык кенештин мүчөлөрү: ю.и.д., профессор Арабаев А.А. (12.00.02), (12.00.06), ю.и.к., Арзиев Н.И. (12.00.06), ю.и.д., профессор Асаналиев Т.А. (12.00.01), (12.00.02), ю.и.д., профессор Кулдышева Г.К. (12.00.01), (12.00.02), ю.и.к., Мажитов Б.О. (12.00.01), ю.и.д., профессор Мамбеткулов А.Ш. (12.00.02), ю.и.к., Пазылов Н.А. (12.00.02), ю.и.к., Юлдашев К.К. (12.00.01), ю.и.к., Юсупов У.Ж. (12.00.06), ю.и.д., профессор Азиз Канатбек (12.00.02).

Диссертациялык кенештин негиздөөчү уюмдардын өкүлдөрү: Куваков С.Ж.- ЖАМУнун илимий иштер боюнча проректору, тех.и.к., (25.00.20), Абдразакова Г.А.- ЖАМУнун аспирантура жана докторантура бөлүмүнүн улук инспектору, Сулайманова Г.К.- ЖАМУнун аспирантура жана докторантура бөлүмүнүн улук инспектору.

Издөнүүчүлөр: Н.И.Ахматова, Б.Р.Сайпидинов, К.А.Имаркулов.

Диссертациялык кеңештин себептүү келбеген мүчөлөрү: ю.и.д., доцент Баатов А.Б. (12.00.01), ю.и.д., профессор Дусипов Е.Ш. (12.00.06), ю.и.д., профессор Сулейменова С.Ж. (12.00.06).

Күн тартиби:

1. Изденүүчү Н.И.Ахматованын диссертациясын алдын ала коргоосу;

Жыйналыштын күн тартибин бекитүү колго салынып, бир добуштан кабыл алынды.

Угулду

Биринчи маселе: Назира Искандербековна Ахматованын диссертациясын алдын ала коргоосу;

Төрага А.А. Арабаев: - Н.И.Ахматованын диссертациясын алдын ала коргоосуна өтсөк. Сөз диссертациялык ишинин негизги жоболору жана алынган илимий жыйынтыктары менен тааныштыруу үчүн изденүүчү Н.И.Ахматовага берилет.

Издөнүүчү Н.И.Ахматова: Саламатсыздарбы урматтуу төрага, кенештин мүчөлөрү. Сиздерге Кыргызстанда мамлекеттик бийликтин бекемделиши мезгилиндеги саясий – укуктук режим аттуу боюнча жүргүзүлгөн диссертациялык изилдөөмдү сунуштап жатам.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргыз эли өзүнүн эркин демократиялык өнүгүүсүн укукка негизделген жетишкендик жана мамлекеттик түзүлүш механизмдери менен биргеликте көрсөтө алган. Укук коргоочулук ишмердикти ишке ашырган органдардын иштешинин демократиялык режимин бекемдөөдө комплекстүү изилдөөлөр, буга чейинки алган тажрыйбаларды эске алуу менен мамлекеттик бийликти бекемдөөдөгү алардын ролун ар тараптуу иликтөө менен байланышы үчүн зарыл, мамлекеттик аппараттык ретспективдүү өсүшү, ошондой эле Кыргызстандын атайын шарттарында укук коргоо органдары үчүн да маанилүү.

Теориялык саясий-укуктук режимдин ролун теориялык жактан ойлонуштуруу, анын калыптандырууга болгон түздөн-түз таасири, мамлекеттик бийликтин орношу жана өнүгүшү укук коргоо органдарынын мындагы ролу, коомдун өз алдынчалуулугун жана кыргыз элинин укугун чагылдырат. Анын башкы шарты – укуктук мамлекеттин түзүлүшү,

мыйзамдардын ишенимдүү жана кепилденген системасы, республикада мыйзамдуулукту жана укуктук тартипти камсыздоо.

Мунун башкы күчүнөн коомдук өнүгүүнүн ар түрдүү этаптарында укук коргоо органдарын үйрөнүү боюнча юридикалык илимдердин мааниси, конкреттешет, ал укук коргоо органдарынын ишин түзүү жана өркүндөтүү боюнча өткөрүлгөн чараларды ар тараптуу ачууга, айрыкча Советтер бийлигинин алгачкы жылдарында башкаруунун формаларын жана методдорун кайрадан карап чыгууга жана талдоого өбөлгө болот.

Белгилеп кетчү нерсе, Кыргызстанда мамлекеттик бийликтин орношундагы көптөгөн кыйынчылыктар революциянын идеяларын кабыл алууга калктын ар түрдүү катмарларынын иш жүзүндө даяр эместиги менен, андан мамлекеттик-укуктук режимди чыңдоого өтүшү менен түшүндүрүлөт, мында тийиштүү жоболор түзүлгөн ВЧК органдарына, юстицияга, сотторго, революциялык трибуналдарга, соттук тергөөчүлөргө, милицияга, прокуратурага жана башка репрессиялык-жазалоочу бөлүмдөргө бөлүнгөн.

Мындан улам, тарыхый планда укук коргоо органдарынын маңызын иликтеп жана аныктоо зарыл, анткени алардын астында төмөнкүлөр турган: юстиция органдары, прокуратура, сот акыйкаттыгын жүргүзгөн органдар, ички коопсуздуктун укук коргоо органдары (ИИМ, ички армия), тышкы коопсуздуктун укук коргоо органдары (УКМК), атайын кызматтар, адвокатура, кайтаруу бөлүмдөрү, нотариат жана башка түзүмдөр.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Кыргызстанда мамлекеттик бийликти бекемдөө мезгилиндеги саясий-укуктук режимди комплекстүү иликтеп чыгуу.

Жогорудагы максатты ишке ашыруу үчүн төмөнкүдөй **негизги милдеттер** коюлду:

- мамлекеттик органдардын ишмердигин ишке ашыруунун укуктук режимин калыптандыруунун укуктук негиздерине ретроспективдүү талдоолорду жүргүзүү;

- совет бийлигинин алгачкы жылдарында мамлекеттик аппарат системасында укук коргоо органдарын иштөө режимин иликтөө;

- өзгөчө мамлекеттик бийликтин ишин укуктук режимдин өзгөчөлүгүн аныктоо;

- бийликтин өзгөчө органдарынын ишмердүүлүгүнүн укуктук режиминин өзгөчөлүктөрүн иликтөө;

- мамлекеттин укуктук режимин бекемдөөдө Кыргызстандын милиция органдарынын ролун аныктоо.

Диссертациялык иштин илимий жаңылыгы биринчи жолу абдан көп сандагы илимий булактарды жана адабияттарды талдоого алуунун негизинде конкреттүү тарыхый жагдайларда Кыргызстандын укук коргоо органдарынын жана мамлекеттик аппарат системасынын орношу, калыптанышы жана өнүгүшүндөгү айырмаланган өзгөчөлүктөрүн объективдүү чагылдырууга аракеттер жасалды, ошондой эле аталган көйгөйдү иликтөө боюнча теориялык мүнөздөгү изилдөө болуу менен бирге мамлекеттик аппаратты бекемдөөнүн укуктук негиздерин өнүктүрүү жана өркүндөтүү боюнча практикалык сунуштар жана корутундулар аныкталгандыгында турат.

Изилдөөнүн тажрыйбалык маанилүүлүгү саясий-укуктук режимди түзүү жана чыңдоо процесси жөнүндө иштелип чыккан теориялык жоболор жана мыйзамдарды заманбап шарттарда мамлекеттик бийликти бекемдөө процессинде анын укуктук базасы катары талдоого алуу Кыргызстан боюнча укук коргоо органдарынын калыптанышы боюнча жаңы маалымат жана материалдар менен билимдерди жана тажрыйбаны кеңейтет жана тереңдетет да, бул органдардын ишин жакшыртуу боюнча оң тажрыйба катары пайдаланууга мүмкүнчүлүктөрдү берет.

Диссертациянын материалдары мамлекеттик бийликтин иштешинин саясий-укуктук режими боюнча маселелер тууралуу монография жазуу үчүн теориялык-

практикалык база болуп берет; жогорку окуу жайлардын юридикалык дисциплиналар боюнча окуу процессинде пайдаланууга болот.

Диссертациянын коргоого чыгарылган негизги жоболору:

1. Изилдөөдө мамлекеттин функцияларын ишке ашырууга багытталган мамлекеттин жана анын элементтеринин ар түрдүү формаларын изилдөөдө мамлекеттик укуктук методдордун комплексин үйрөнүп чыгуу зарыл, анткени ал мамлекеттик бийликтин укуктук саясаты катары сыяктуу элементке ээ, анда укуктук идеология катары каралган милдеттерди көздөйт, т.а., укуктук көз караштар, принциптер, коомдун талаптары, ошондой эле ар түрдүү социалдык топтор. Үстөмдүк кылып турган позицияда укук коргоо ишмердигин изилдөөдө коомдун саясий системасын кароо талап кылынат, анткени бул жерде мамлекет анын курамдык бөлүгү катары, укуктук саясаттын субъектиси катары чыгат.

2. Жүргүзүлгөн анализ төмөнкүлөрдү көрсөттү: мамлекеттик-укуктук саясат, саясий-укуктук режимди бекемдөөдө советтик бийлик тараптан камсыз болуп, каралып жаткан мезгил ичиндеги шарттарда чарбалык милдеттерди чечүүдө укуктук тартиптин мыйзамдуулугун жана сактоону чындоо үчүн зарыл болгон жана ал жарандык-эмгектин мамилелер чөйрөсүндө мажбурлоо методдорун колдонуу менен сыпатталат, булар менен бирге кылмыштык артынан кубалоо, адамдын жеке жашоосуна кийлигишүү, класстык кызыкчылыктардын үстөмдүк кылышы менен коштолгон

3. Совет бийлигинин башында колдонулган көптөгөн актылар, декреттер, токтомдор, жоболор, революциялык кеңештердин буйруктары деп аталып, саясий мүнөздөгү өзүнүн векторуна ээ болгон деген корутундуга келүүгө болот. Андан ары жаны мыйзамдык документтерди иштеп чыгууда революциялык укуктук аң-сезимге, революциялык максаттуулукка революциялык мыйзамдуулуктун көрүнүшүнүн формалары катары аларды көбүрөөк жетекчиликке алышкан.

4. Укук коргоо органдарын жана алардын укуктук жоболорун мамлекеттин ар кандай динамикада өнүккөн жана татаал мезгилдерине аргументтешкен (граждандык согуш жана социализмдин негиздеринин курулушу), булардын баары пролетариаттын диктатурасы жөнүндө лениндик концепциядан келип чыккан. Революциядан кийинки биринчи жылдары укук коргоо органдары деталдуу укуктук жөнгө салуу мүмкүнчүлүгүнө, принциптерине жана багыттарына ээ болгон эмес. Болгону укуктук жактан бекемделбеген революциялык принциптер гана болгон. Укук коргоо органдары иштеши үчүн укуктук режимди түзүүдөгү негизги ролду совет бийлигинин айрым актылары аткарган: ВЦИК, СНК, НКВД, НКЮ жана башка айрым ченемдер.

5. Жүргүзүлгөн изилдөөлөр революциядан кийинки жылдары (граждандык согуш маалында) алгачкы тергөө жүргүзүү укугу сот органдарына берилгендигин көрсөттү, алар өздөрү да принциптерди бузушкан, негизинен соттор менен тергөө иштеринин функционалдык жактан бөлүнүшү сакталууга тийиш болчу. Андан ары дээрлик бардык укук коргоо органдары жана алардын иши прокуратуранын көзөмөлүндө калган. Тийиштүү укуктук жөнгө салуунун жоктугу сот органдарынын көп түрдүүлүгүнө алып келген: ревтрибуналдар, элдик соттор, тынчтык соттору, административдик соттор, алар борборго толугу менен баш ийген соттор жөнүндө декреттерди ишке ашыруунун натыйжасында келип чыккан. Мында бийликтин диктатурасынын өнүгүшү үчүн негиздер салына баштагандыгын байкоого болот. Соттордун айырмаланып турган өзгөчөлүгү – алар башка укук коргоо органдарына караганда көбүрөөк билимдик деңгээли жогору болуп, ревтрибуналдарга жана соттон тышкаркы өзгөчө комитеттер органдарынан айырмаланып, жумшагыраак жазалоочу мүнөзгө ээ болушкан, ал эми тигилерге абдан катаал методдор таандык болгон.

6. Ревтрибуналдарды бийликти коргоонун куралы катары түзүлгөндүгүнө мамлекетте ошол мезгилде болуп жаткан социалдык өзгөрүүлөргө шайкеш келтирүү аракеттери жүргөн деген негизделген корутунду чыгарууга болот. Анткени алдын ала

тергөөлөрдө процессуалдык ченемдер көпчүлүк учурларда бузулган. Андан кийин трибуналдар репрессиялоодон өтүп, укуктук сот акыйкаттуулугу менен алектенген аскердик-соттук органдарга айланышкан.

7. Жаңы тарыхый шарттарда революциялык мыйзамдуулукту бекемдөө боюнча негизделген жыйынтык, болуп жаткан укук бузууларга карата жооп болгон жана көпчүлүк органдар өздөрүнүн функцияларынан тышкары башка функцияларды да камтыган ошондой эле мыйзамдарды так аткарууну көзөмөлдөө талабына ылайык прокуратура түзүлгөн, ал жерде айыптоо жана көзөмөлдөө ыйгарым укутары топтолгон, кийинчиреек тергөө функциялары да берилген.

8. ВЧК түзүлгөн күндөн тартып мамлекеттик кылмыштуулук чөйрөсүндө чеги жок өзгөчө ыйгарым укуктарга ээ болгон да, контрреволюциялык каршылыктар, саботаж сыяктуу мамлекеттин коопсуздугун камсыздоо боюнча органга айланган. ВЧК органдары бүткүл өлкөнүн жарандык жана аскердик мекемелеринин түзүмдөрүн көзөмөлгө алып, партиялык органдарга тийиштүү да тиешеси жок да өздөрүнүн кароосу менен чечилген камоолорду, тергөөлөрдү жүргүзө башташкан, өкүмдөрдү чыгарып, анын аткарылышын көзөмөлдөп, массалык атып өлтүрүүлөрдү жүргүзгөн. Террор жана мыйзамсыздык мамлекеттик-укуктук саясаттын жана режимдин бир бөлүгү болуп калган.

9. Милициянын курамы ыктыярдуу негизде түзүлсө да, жергиликтүү бийлик органдарындагы кызматтардын тартибин жана материалдык камсыздалышына олуттуу таасирин тийгизип турат, граждандык согуш жылдарында милициянын курамын топтоо согуштук мезгилдеги мыйзамдар боюнча жөнгө салынган. Бул мезгилге милициядагы алгачкы “тазалоо иштери” да кирет, анын негизин таптык жана саясий ынанымдар принциптери түзөт. Милиция куралчан эмгекчилерди калыптандыруу сыяктуу түзүлүп, класстык орган катары түптөлгөн.

Көңүл бурганыңарга чон рахмат!

Төрага А.А. Арабаев: Рахмат! Талкууга өтсөк. Кимде кандай суроо бар? Сөз ю.и.к., Ниязбек Адылжановичте

Пазылов Н.А.: Сиздин диссертациялык ишиниздин темасы актуалдуу жана менде суроо бар, саясий режимдин түрлөрүн атап кетсеңиз?

Изденүүчү: Саясий режимдин, түрлөрү: демократия, тоталитаризм, авторитардык.

Юсупов У.Ж.: Сиздин Жобонузда мамлекеттеги саясий режим советтик бийликтин алгачкы жылдарында антидемократиялык катары мүнөздөлөт. Конкреттүү мүнөздөп бериңизчи?

Изденүүчү: Биздин оюбузча, бул Сталиндик тоталитаризм. И.В. Сталиндин жеке бийлигин бардык жактан бекемдеп жана коммунизмдин утопиялык идеялына жетүү үчүн жеке жана коомдук мажбурлоонун татаал формасына негизделген, диктатордук жана баскынчытык система өкүм сүрүп турган мезгил.

Юсупов У.Ж.: Биздин өлкөдө кайсы саясий режим болууда жана анын бүгүнкү абалы кандай?

Изденүүчү: Кыргызстандын ошол мезгилдеги саясий-укуктук режимин бекемдөөгө төмөнкү факторлор таасир кылган: биринчиден, белгилеп кетчү нерсе коомдогу радикалдык маанайдын күчөшү, калктын негизги массасында саясий маданияттын негизинин жоктугу, менталитеттин өзгөчөлүгү. Мамлекеттин басымдуулугу жарандардын ар бир континентине камтыган эмес, совет мамлекети күчтүү социалдык колдоого ээ болгон. Бирок, бара бара калктын калың катмарынын кызыкчылыктарын камтыган сайын бул социалдык база кууш боло баштаган. Бийлик жүргүзгөн саясатка нааразы болгондордун саны көбөйө баштаган. Анын кесепети жарандардын укуктук нигилизмдин өсүшүнө алып келген. Экинчиден, доктриналык алдын алуулар маанилүү болгон: таптык күрөш жөнүндө марксизмдин жобосу калктын анча көп эмес бөлүгүнүн

кызыкчылыгын жогору койбостон ошондой эле зомбулукту актап идеялаштырган. Ал гана эмес таптык күрөш жана коомдук прогресс деген түшүнүктөрдүн ортосунда барабар белгиси болгон, ал бардык курманчылыктарды актоого алып келген.

Арзиев Н.И. Диссертациялык жумушунузду негизги максатын жана милдеттерин айтып бериңизчи?

Изденүүчү: Изилдөөнүн максаты бул Кыргызстанда мамлекеттик бийликти бекемдөө мезгилиндеги саясий-укуктук режимди комплекстүү иликтеп чыгуу. Ал эми негизги милдеттер алар: мамлекеттик органдардын ишмердигин ишке ашыруунун укуктук режимин калыптандыруунун укуктук негиздерине ретроспективдүү талдоолорду жүргүзүү; совет бийлигинин алгачкы жылдарында мамлекеттик аппарат системасында укук коргоо органдарын иштөө режимин иликтөө; өзгөчө мамлекеттик бийликтин ишин укуктук режимдин өзгөчөлүгүн аныктоо; бийликтин өзгөчө органдарынын ишмердүүлүгүнүн укуктук режиминин өзгөчөлүктөрүн иликтөө; мамлекеттин укуктук режимин бекемдөөдө Кыргызстандын милиция органдарынын ролун аныктоо.

Төрага А.А. Арабаев: Кимде кандай суроо бар? Жок. Изденүүчү Н.И.Ахматованын диссертациялык ишинин негизги жоболору жана алынган илимий жыйынтыктары жана практикалык сунуштамалары менен тааныштырды жана берилген суроолорго толук жооп берди.

ЧЕЧИЛДИ:

Изденүүчү Н.И.Ахматованын диссертациясын алдын ала коргоосу боюнча Диссертациялык кеңеш ЧЕЧИМ кабыл алды:

1. Изденүүчү Н.И.Ахматованын 12.00.01– укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы, укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча «Кыргызстанда мамлекеттик бийликтин бекемделиши мезгилиндеги саясий – укуктук режим» аттуу темадагы диссертациясы Диссертациялык кеңештин кезектеги отурумунда коргоого кабыл алынсын.

2.Изденүүчү Н.И.Ахматованын диссертациясы боюнча биринчи расмий оппонент катары ю.и.д., профессор Кулдышева Г.К., экинчи расмий оппонент ю.и.к., Абдыкерим кызы Г., жетектөөчү уюм катары Б.Н.Ельцин атындагы Кыргызстан Россия Славян университетинин мамлекеттин жана укуктун теориясы кафедрасы дайындалыпшы.

3.Изденүүчү Н.И.Ахматованын диссертациясынын авторефераты таркатылуучу илимий мекемелердин (уюмдардын) кошумча тизмеси аныкталсын (тиркелет).

4.Изденүүчү Н.И.Ахматованын диссертациясы диссертацияларды коргоонун электрондук кезегине киргизилсин.

Диссертациялык кеңештин
төрагасы, ю.и.д., профессор

 А.А. Арабаев

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
ю.и.к.,

 Н.А. Пазылов